

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»
XVIII Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XVIII Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»**

**PROCEEDINGS
of the XVIII International Scientific Conference
for students and young scholars
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»**

**2023
Астана**

УДК 001+37
ББК 72+74
G99

**«GYLYM JÁNE BILIM – 2023» студенттер мен жас ғалымдардың
XVIII Халықаралық ғылыми конференциясы = XVIII
Международная научная конференция студентов и молодых
ученых «GYLYM JÁNE BILIM – 2023» = The XVIII International
Scientific Conference for students and young scholars «GYLYM JÁNE
BILIM – 2023». – Астана: – 6865 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.**

ISBN 978-601-337-871-8

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

УДК 001+37
ББК 72+74

ISBN 978-601-337-871-8

**©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2023**

препятствия, катясь по дну водоема. Грузила скользили по дну, удерживая нижний край сети, не позволяя рыбе уходить. Они были массивны и имели обтекаемую форму во избежание зацепов, а также имели стандартный вес, чтобы тяжесть распределялась равномерно по всей нижней подбуре. При сушке, ремонте и хранении сетей грузила не снимались.

Профессиональных слой рыболовов (*балықшы*) с середины XIX века начал формироваться в низовьях Сырдарьи и на побережье Аральского моря. Освоение рыболовством степных рек и озер отмечается, в частности, в обзорном отчете Тургайской области за 1912 г., где приводятся данные по озеру «Челкар-Тенгиз или Аксакал-Тауп», которое изобилует рыбой. «Рыболовство, как промысел, доставляет пропитание многочисленным семьям джетаков (оседлых киргиз), живущих в окрестностях этого степного моря» [3, с.7]. Приемы ловли рыбы были достаточно разнообразны: *жылым; сүзекі; ығыс ау; ахан; ау, жай ау; керме* (бредень); *қазы* (морда); *қармақ* (удочка), жалтырауық (блесна); *айыр* (острога) и т.д. Отловленный улов казахи традиционно сразу же использовали в еду. В основном рыбу варили и жарили.

«В пресных озерах, их насчитывается в киргизской степи более 1000, в реках и старых руслах водится разная рыба (щука, окунь, язь, налим, линь, сазан, карась и др) [4, с.33]. Согласно «Обзору Акмолинской области за 1912 год» только в одной Акмолинской области за 1912 г поймано 17001 пудов рыбы.

Катанаев Г., изучая вопрос о культурном взаимодействии рас на сопоставлении хозяйства прииртышских казаков и казахов Семипалатинского уезда, писал «Рыбу казахи любят, но едят не часто, так как она костлява .. » [5, с. 34].

Вульфсон Э.С. считает, что рыболовством занимались казахи в случае потери скота. В своей работе так пишет: «Употребляет киргиз в пищу и рыбу, да редко, где ее достанешь в степи в сушеном виде; свежую же рыбу едят жители только приморских округов» [6, с. 30].

Рыболовство у казахов имело вспомогательное значение. В Казахстане было известно множество рек и озер, в которых было обитали свыше 140 разновидностей рыб. Урало-Каспийский бассейн, Нижняя Волга, зона Арала и Сырдарья, озеро Балхаш и Алаколь, Прииртышье, бассейн Бухтармы и оз. Зайсан, традиционно являясь зонами рыболовства, входили в границы кочевий различных групп казахов.

Рыбный промысел как подсобное занятие и товарное производство сохранил свое значение среди казахов приозерных областей Казахстана вплоть до современности. К середине XX в., когда в Казахстане процветало промышленное рыболовство, рыбаки-казахи составляли значительную долю всех занятых ловом.

Список использованных источников и литературы

1. Левшин А.И. Описание киргиз-казачьих, или киргиз-кайсацких орд и степей- СПб.: Тип. Карла Крайя, 1832, 240 с.
2. Дмитриев С.В. Материалы комиссии Ф. К. Гирса (1866 г.) по традиционным промыслам и ремеслам казахов//[Проблемы истории, филологии, культуры](#), 2008, № 22, С. 492-505.
3. Обзор Тургайской области за 1912 г. – Оренбург: Тургайский обл. стат. ком., 1913, 224 с.
4. Обзор Акмолинской области за 1905 г. - Омск: тип. Акмолин. обл. правления, 1906, 71 с.
5. Казахи. Серия: Народы и культуры. - М.: Наука, 2021, 846 с.

УДК 394.3

КӨКПАР ОЙЫНЫНЫҢ ТАРИХЫ МЕН БҮГІНІ

Құрбанбай Нұрсұлтан Қанатұлы

nursultankurbanbay00@gmail.com

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қаласы , Қазақстан

Қазақ халқының ұзақта әрі бай тарихында салт дәстүрлер ешқашан ұмыт қалмаған. Салт - дәстүрлер ұлттың тарихқа бай қазынасы. Қазақ халқының салт – дәстүрлері сан ғасырлар бойы сақталып келеді және ұлы даланың қасиетті бойтұмары ретінде қарастыруға болады. Қазақ халқының салт-дәстүрін өзге елдерге паш етіп насихаттайтын ол ұлттық ойындар екенін білеміз. Ұлттық ойындар дегеніміз әр ұлттың өз төл дүниетанымын білдіретін әрі кезкелген жағдайға бейімділігін көрсететін спорттық ойындар жинағы. Енді қазақ халқының ұлттық ойындарына тоқталып өтсек. Қазақ халқының ұлттық ойындары тек дене күшін ғана емес оған қоса ойлау қабілетін күшейтеді. Олар: асық ату, теңге ілу, көкпар және тб. ойын түрлері кездеседі. Енді осы ұлттық ойындардың ішінен ер сұлтандары ойнаған көкпар туралы айтып кетсек.

Көкпардың шығу тегі туралы көптеген мәләметтер кездеседі. Зерттеуші Ермоленко Л.Н. былай деп жазады: «Генеалогические легенды древних тюрков, дошедшие до нас в китайских источниках, во многом определили представления о волке как тотеме тюрков-тугю» [1, 183 б].

Жалпы, біздің дәуіріміздең алғашқы мыңжылдығында көшпелі дала тайпаларының арасында «бөрі» атауы ерекше орын алды. Оны біз тұтастай бір тайпа атауларынан немесе билеушілерінің есімдерінен көреміз. Ермоленко Л.Н.: «...Сведения китайских источников об офицерах тюркской гвардии фули (др.-тюрк. Воги-волк), бытование у тюрков должности фуликаган титула, «который золотой волчьей головой, могут рассматриваться как свидетельства существования у древних тюрков «волчьих» мужских союзов» – деген пікір білдіріледі [1, 187 б].

Көкпар - көшпелі қазақ халқының ең ежелгі әскери ойыны шабандоздардың ат үстінде күресу жұмысын арттыру үшін. Көкпардың шығу тарихы өте қызық басында көкпар әскери жаттығу ретінде қарастырылды себебі ат үстінде отырып жерде жатқан 50-70 кг серкені көтеру әрі оған ат үстінде талас барлығы әскери жаттығуларға кіреді, кейіннен келе түркі тілдес халықтардың ұлттық ойынына айналды. Көкпар өз бастауын сонау түркі кезеңінен алады және әлі күнге дейін жалғасып келе жатыр. Көкпар сөзі көкбөрі сөзінен шыққан. Сүйінбай Арлонұлының өлеңінде көкбөрі туралы сипаттайды:

«Бөрілі менің байрағым.

Бөрілі байрақ көтерсе,

Қозып кетер қайдағым!» деп жырлауы [2, 18 б]. Мұның өзі бізге бөрінің қазақ түсінігінде ерекше қасиетті болғанын көрсетеді.

Жалпы, көк бөрі культі мына бір тарихи аңыздан пайда болған сияқты. Ертеде бір елді жау шауып, жалғыз бір баланы аяқ –қолын кесіп, жұртқа тастап кетеді. Бұл баланы бөрінің қаншығы тауып алып, тауға алып кетіп асырайды. Кейін бала мен қаншыққан тараған ұрпақты түркілер немесе Ашинаның ұрпақтары деп атаған [3].

Көкбөрі сөзі ежелгі сөздердің бірі. Ол ежелгі түрік дәуірінен бері келе жатыр. Қазақ бөріні киелі жануар ретінде санаған, ал өздерін көкбөрінің рухымен жаратылғанбыз деп ойлаған. Оны біз көптеген көнерген наным сенімдерден көруге болады. Мысалы, қазақтар қасқырдың терісін ешқашан аяқ астына қоймаған. Қасқыр терісі үнемі төрде көзге көрінетін жерлерде ілінген. Сонымен қатар, қасқыр терісін үлкен спорттық ойындарда сыйаққы ретінде берілген. Түркілерде көкпар тарту ат іскердің күшімен шеберлігін артыру үшін қолданылды. Ал ол үшін көкпар ойыны олардың күнделікті жаттығуына айналды. Бұл көкпардың шығу туралы бір тұжырым. Көк бөрі сөзінің шығуына қарасақ тоғызыншы ғасырда Ғұн, Үйсін елдерінде айқын қолданғаны көрініп тұр [4].

Ал екінші тұжырым бойынша көкпардың шығуы қасқырлардан кек алу үшін. Себебі қасқырдың азығы төрт түлік мал екені белгілі. Қораға түскен қасқырдан мал егесі көп шығынға ұшырайды. Бір қасқырдың өзі он бес жиырма шақты қойды бір сәтте жер жастандырады. Өте жылдам уақытта қойдың тамағын тістеп, күре тамырын үзіп кетеді екен. Қасқыр тісі тиген мал жеуге жарамсыз болып қалғандықтан, қорадан ұзаққа шығарып тастайды екен. Қасқырлар

сол кезде барып, қасқырлар сол өзі өлтірген малмен азықтанады екен. Осылай қасқырларды қорқытып кек алу үшін тірі қасқырды ұстап талдырып оны серке ретінде қолданып көкпар ойыны шықты дейді шығу тарихы бойынша екінші тұжырым. Менің ойымша, екіншімен бірінші тұжырымның екеуіде дұрыс деп санаймын. Себебі бірінші тұжырым бойынша көкпар ойыны әскери жаттығудан шыққан және ол көне түркі дәуірінен дамып келе жатыр, екінші тұжырымның басы осы әскери ойындардан басталады. Себебі қазақ хандығы кезде ауыл ауылдармен жүрген кезде он бала онбес бала болып ауыл малын баққан. Сол кезде балалар қойға шапқан қасырды ұстап алып сол қасқырмен ат үстінде ойнап ары бері тартысып таласып ойнап жүргенде көкпар ойыны пайда болды деп ойлайды. Ежелгі кезде көкпар ойын алдында той ұйымдастырып жатқан ауыл ешкі сойып оны көрші ауылға жіберетін. Ауыл ішінен күшті де әрі төзімді ер адам таңдалатын. Ол ешкіні аяғына қысып алып он – он бес шақырым жердегі ауылға барып, сол ауылдың құрметті ақсақалына немесе байдың үйінің алдына тастайтын. Осы арқылы ауылда болып жатқан жақсы жаңалықпен бөлісуге немесе тойға шақырған. Ал серкені алып келген адамға сыйақы беріп шығарып салған. Бірақ қазіргі кезде көкпар ойыны өзгерістерге ұшырады. Көкпаршының денсаулығы зор болу керек, денесі берік, санасы ашық болу керек. Көкпаршылар батыл болу керек.

Көкпар ойыны қауіпті де қызық ойын болса да көкпар ойынына мыңнан астам көкпаршылар жиналады. Көкпар ойынында аттың үстінен құлап ат астында қалып қоюға бола. Бірақ көкпар ойынын ойнайтындар азаймаған керісінше көбейіп келе жатыр. Халықтың айтуы бойынша, көкпар ойыны қасиетті ойын құдайдың өзі көкпарға өз нұрын жауған дейді. Сол себепті қазақ халқының атсүйер ержігіттері көкпар десе ішкен асын жерге қояды.

Неге көкпар қасиетті ойын деп санайды? Оған екі себеп бар. Біріншісі көкпар ойыны еш себепсіз болмайды. Әр көкпар ойыны той құрметіне немесе жас жұбайлар балалы болмаса ойнатылады [5, С. 40]. Көкпар ойнатылған жерге кемдегенде мыңнан астам адам жиналады. Қазақта сөз бар « Ниет ету пендеден, Беру Алладан» бұл сөздің мағынасы Алланың мейірімі шексіз Алладан сұрасаң бәрін береді. Сол себепті көкпар басталмай тұрып арнайы шақыртылған құрметті ақсақалдар бата береді. Мыңнан астам адамның батасы құдайдың құлағына жетеді. Солай құдайдың өз назарын аударады. Қазіргі күндері көкпар жасау себебі құдайдан бала сұрайды. Көкпар жасаған адам бүкіл ауылын шақырып көрші ауылдыда шақырады. Бұл бірінші себеп көкпар қасиетті ойын дейді. Ал екінші себеп көкпар ойнаушы бірінші өзіне сенеді екінші атына сенеді. Қазақ халқында ат киелі жануар ретінде саналады. Пайғамбар жерге түсер кезінде өз пырағынмен түскен. Пырақ – ол қанатты ат. О дүниеге барған кезде Алла алдында тұрып есеп берген кезде сенің атқа арнаған күніңді санамайды екен. Себебі атқа біз өзімізге қарағандай қарау керекпіз. Әсіресе, көкпар шабатын атқа. Бірақ өкінішке орай, қазіргі күні дүниеқоңыз адамдар атқа кетер шығын көп еш пайдасын бермейді не үшін ол деген мағынасыз сұрақтар қояды. Бірақ ондай адамдар қазіргі күні өте аз кездеседі.

Зерттеуші Төтенаев Б. көкпардың екі түрі бар. Олар жаппай көкпар және командалық көкпар деп екіге бөлінеді. Қазіргі күнде көкпар ойыны қарқынды дамып келеді. Қазақстан бойынша көкпар ассамблеясы ашылып ережелерді қарастыруда. Көкпар ойының екі түрі қарқынды дамуда. Олар жаппай көкпар және командалық көкпар [6, 105 б].

Жаппай көкпар аты айтып тұрғандай кез келген көкпаршы қатыса алатын көкпар түрі. Көбінесе жаппай көкпарды тойларда мерекелерде және тб мерейтойларда ойнатылады. Оған 10 адамнан 2000 адамға дейін көкпаршылар қатыса алады. Ондай көкпарларға кем дегенде мың адамнан он мың адамға дейін көрермен болады. Сол көкпарда додадан шеңбер ішінен серкені алып шықсаң жігіт сұтаны сен боласың дейді екен [5, 13 б].

Көкпар ойыны кез келген жастағы адамды бес жасар баламен жетпіс жасар қарияны да қызықтырып баурап алады. Жаппай көкпар ойыны қазақ жерінде әр уақыт мерзіміне жуықтайды. Себебі қазақ жерінің климаты шұғыл континентті болып келгендіктен аттар ойынға жарамсыз болады. Сол себепті оңтүстік Қазақстанда көкпар ойындары жаз айларын өткізбейді оны шілденің қырық күндігі дейді. Ол кезде атты жем беріп, тойдырып шынықтырады, келе жатқан көкпар ойынына даярлайды. Ал солтүстіктерде қысқы күні ойнатылмайды ауа-райы өте суық болғандықтан ойнатылмайды. Сол себепті көкпар ойындары

қараша мен қазан айлар аяғында өтеді. Басында айтты өткендей қазақ жерінде көкпар ассамблеясы құрылуда. Оған себеп біріншіден көкпар ойыны әлемге танымал бола бастады. Сол себепті көкпар ойынында белгілі бір ережеле болуы керек және тәртіп сақталу үшін. Қазіргі күні ассамблеясы өз қызметін жақсы атқаруда. Осы жылғы ережелерге қатаң өзгерістер енгізілді. Біріншіден серке салмағы 65 кг аспау керек. Екіншіден қамшы өрілген қайыс қамшы болу керек. Қайыс қамшы дегеніміз ертеден бері ата бабамыз қолданып келе жатқан қамшы түрі. Оны өгіз не сиыр терісінен өріп жасаған. Атты ұрған кезде қатты батпайды трос қамшыға қарағанда. Трос қамшы дегеніміз ішінде сым қойып сырдын терімен жапқан қамшы түрі. Егер трос қамшымен аттың жүйке жүйесін ұрса қан тамырын үзіп қанатады сол себепті оны қолдануға тиым салынды. Үшінші өзгеріске дода болатын шеңбер диаметрі 20 мерт болу керек. Себебі үлкен көкпарға 1000-1500 астам көкпаршылар қатысады сол себепті ойыншыларға ыңғайлы болсын деп шеңбер ұзындығын үлкейті. Және көкпар ойынында төрешінің сөзі заң болды ойыншылар төрешінің сөзін тыңдамай кете алмайды. Ал төрешілер адал төрелік ету үшін алты айда бір рет емдиханнан өтіп отыру керек .

Енді командалық көкпарға келетін болса. Қазақ – қырғыз көкпарлары бір бірінен айнымайды еш өзгеріссіз сақталған. Командалық көкпар ойындары көпнесе өзге халық өкілдерімен ойналады . Екі топтан бір – бір кісіден шығып , жерде жатқан теріні шауып іліп алады. Солай шұбап келе береді. Қалғандары бұл екеуінің тартысын қадағалайды . Солай алма кезек ауыса отырып екі топ бір бірін сынайды деп жазады [4, 41 б]. Көкпар ойнауды балаларға бес жасынан бастап үйретеді. Оған қоса тай көкпар деген көкпар түрі бар. Оған жас балалар ойнайды ол жерде серке салмағы 30-35 кг аспай. Тай көкпарды баланы үйрету үшін сол жерде текені сойып көкпар ойнатып тасталады .

Бата көкпар – «Қырықтың бірі қыдыр, мыңның бірі уәли» дегендей жас жұбайылар балалы бола алмаған жағдайда ауылды шақырып көкпар ойнатылады көкпар басында 60-65 ауыл ақсақалдары өз батасын беріп балалы болуды Алладан сұрайды сосын көкпар ойнатылады мұндай көкпар түрі бата көкпар деп айтады. Осындай көкпар түрлері сансыз көп болып келеді. Әр халықта , этноста көкпар ережелері әртүрлі болып келеді .

Мысалы тәжік халқында көкпар емес «ұлақ тарту» атты ойыны бар. Ол ойын көкпарға ұқсас келеді бірақ серкенің салмағы екі есе аз болды. Көкпардағы 60-65 кг төске басап оны қазанға лақтыру жігіт сұлтаның қолынан келеді. Өзбек халқында да көкпарға ұқсас ойын түрі бар ол «лақ тарту» дейді. Жалпы көкпар ойыны Орта Азияда көк тараған. Бірақ Орта Азиядан тыс жерлерде көкпар ойынына ұқсас ойындар кездеседі. Мысалы Ауғанстан аймағы мен Аргентина жерінде де көкпар ойынына өте ұқсас ойындар бар. Өзбек, қазақ, қырғыз халықтарында жазылмаған заң бар, ол аптаның бірінші, екінші күндері ойнатылмаған. Егер көкпар ойнатылса жаман іс болады деп санайды. Енді көкпар ойыны әр халықта өз ерекшелігі бар. Мысалы қазақ көкпарының тағы бір ерекшелігі « қайынша немесе өгізше тарту» деген көкпар түрі бар . Өгізшені додаға саламайды той иесі жігіттер алдына бір жасар өгізді немесе бұзауды тастайды жігіттің бірі оны көтеріп шеңберден шығарса өгіз оның сисияпаты болған.

Қорытындылай келе көкпар спорт күйінде өте пайдалы. Көкпаршылардың дене бітімі мықты әрі төзімді. Көкпаршылар оған қоса өте ақылды олар тез арада дұрыс шешім қабылдай алады. Көкпар ойыны кезінде атпен шабандоз бір болады. Кез келген қазақи ойындар салт – дәстүрдің жағын иренеді. Көкпар, теңге ілу, бәйге, аударыспақ және тб ойын түрлері адамның шапшандығымен мергендігін және тез арада шешім қабылдауға бағытталған спорттық ойындар. Қазақ халқының ұлттық спорттық ойындары адамның жан тәнін тәрбиелеуге көмектеседі.

Пайдаланылған әдебиеттер мен деректер тізімі

1. Ермоленко Л.Н. О роли образа волка у древних тюрков // Маргулановские чтения 1990: сборник материалов конференции. Ч. 1. Алматы: Институт археологии им. А.Х. Маргулана, 1992, С.183-188.
2. Сүйінбай шығармалары / Құраст.: Садырбаев С., Естаев Е. - Алматы: Жазушы, 1990,

144 б.

3. Маргулан А.Х. Мир казахов. - Алматы: Институт развития Казахстана, Международный фонд им. Академика Алькея Маргулана, 1997, 57 б.

4. Итеғұлова С. Қазақ фольклорындағы қасқыр бейнесі. Филол.ғыл. канд.... Автореферат. - Алматы, 2002. 24 б.

5. Нұржекеев Б. Қазақтардың кейбір ұлттық ойындары. - Алматы: Рауан, 1971, 173 б.

6. Төтенаев Б. Қазақтың ұлттық ойындары. - Алматы: Қайнар, 1994, 144 б.

УДК 9.902

ПРЕДМЕТЫ КАЗАХСКОГО БЫТА ПО МАТЕРИАЛАМ ЗИМОВКИ КОЗЫКОШ

Марциоха Виктор Григорьевич

vitya.martsiokha@mail.ru

студент 3 курса ЕНУ им. Л. Н. Гумилева, Астана, Казахстан

Научный руководитель – Т. В. Кошман

Изучение зимовок (кыстау) XIX-XX вв., а также рост интереса к этноархеологии связан с большим количеством зимовок-кыстау повсеместно, малоизученностью данного аспекта, а также большим объемом материала, не подтвержденного археологически. На сегодняшний день почти не осталось живых свидетелей зимовок, поэтому данный элемент культуры представляет интерес для науки, и только археологи могут дать ответ на вопрос о том, что же представляли собой кыстау. Зимовки были местами длительного проживания казахов в зимнее время, поэтому на местах бывших зимовок находят большое количество археологических артефактов, относящихся к быту казахов. В настоящее время НИИ археологии имени К.А.Акишева, под руководством М.К. Хабдулиной проводит раскопки и исследования казахских зимовок. К примеру, в этом полевом сезоне отрядом была изучена зимовка Козыкош, датированная концом XIX – началом XX вв. [1, с. 368]. Зимовка Козыкош представляет из себя комплекс поселений, растянутых на левом берегу реки Кошыкош, к западу от села Ильинка. Значение раскопок зимовки Козыкош заключается в масштабном опыте получения материалов, подтверждающих и конкретизирующих этнографические сведения, описания казахских зимовок.

В данной статье предпринята попытка рассмотреть археологические материалы, найденные при раскопках зимовки Козыкош в Акмолинской области в 2021 году, являющиеся этнографическими источниками для изучения быта казахов данного периода.

Исследовано было пять жилищ и найдено большое количество археологического материала. Наиболее большое количество материалов представляют предметы столовой посуды. Это в первую очередь фрагменты фарфоровой посуды. Фарфор считается благороднейшим из видов керамики, а производство данного материала – признак высшего уровня гончарного промысла. Впервые он был получен в Китае, в период правления династии Юань. Долгое время, средневековые китайские династические государства были монополистами в данной сфере, китайские изделия считались роскошью, украшая собой дома самых влиятельных и богатых людей того времени, и только через 500 лет, европейцы научились обжигать белый фарфор, тогда началась новая эпоха развития и распространения фарфора. С середины XVIII в. фарфоровая промышленность начала развиваться в России.

При анализе фарфора и фаянса учитывались следующие показатели: форма и функция (чашка, тарелка, блюдце, стакан, кружки и др.), наличие клейм на донцах. Из-за сильной фрагментарности многие изделия не удалось атрибутировать по тому или иному признаку, хотя определенно можно говорить, что фарфоровая посуда в основном предназначалась для чайной церемонии, а фаянсовая, судя по имеющимся материалам, являлась в большей мере столовой. Фарфор преимущественно представлен обломками блюдец, а фаянс – фрагментами тарелок.